

Bakos Györgyi

A JUGOSZLÁV KOMMUNISTA PÁRT VAJDASÁGI TARTOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK OKMÁNYGYŰJTEMÉNYE, 1941—1945

Vajdaság történelme, 7. kötet. Válogatta, előszóval és magyarázatokkal ellátta: Ljubica Vasilic — Novi Sad, Sremski Karlovci, 1971.

Ez a 603 oldalas könyv a Vajdasági Népfelzabadtó Mozgalom harmincadik évfordulója alkalmából jelent meg a karlócai Vajdasági Levéltár, a Vajdaság történelmével foglalkozó tudományos intézet és a Vajdasági Tartományi Pártbizottság Történelmi Levéltárának kiadásában, mint a Vajdaság Történelme Könyvkiadó hetedik könyve. Az anyagot Ljubica Vasilic, a Történelmi Levéltár volt munkatársa gyűjtötte össze, és magyarázatokat fűzött a közölt okmányokhoz. A gyűjtemény 214 okmányt és névmutatót tartalmaz.

A Vajdasági Tartományi Bizottság okmányain kívül a szerző közzétette Bácska és Bánát Tartományi Ügynökségének, valamint Bácska és Baranya Területi Bizottságának okmányait is. A Szerémségi Területi Bizottságnak mindössze egy okmánya került be a gyűjteménybe (az 1941 decemberében Péncin megtartott kerületi párt-tanácskozás rezolúciója). A szerző magyarázata szerint ezt is azért tette közzé, mert Acím Grulovic, a JKP Szerémségi Kerületi Bizottságának titkára egyben a Vajdasági Tartományi Bizottság tagja is volt. Szerintünk ez az indoklás nem eléggé meggyőző.

Egy ilyen okmánygyűjtemény többféleképpen is készülhet. E könyv szerzője oly módon dolgozta fel a KP Vajdasági Tartományi Bizottságára vonatkozó okmányokat, hogy csak azokat vette tekintetbe, melyeket a Tartományi Bizottság intézett más szervekhez, mellőzte a többi szerv által a Tartományi Bizottsághoz címzett okmányokat. Véleményünk szerint a Tartományi Bizottság munkájának könnyebb áttekinthetősége és megértése végett közölni kellett volna a válaszokat is ezekre az okmányokra.

Ha már kivételt tett a szerző azzal az egy Szerémségre vonatkozó okmánnyal, nem látjuk igazoltnak, miért nem tette közzé a Szerémségi KP Kerületi Bizottságának többi okmányát is (legalább azokat, melyek kapcsolatban állnak a JKP Központi Bizottságával, valamint a JKP Központi Bizottságának okmányait, melyeket a Vajdasági Tartományi Bizottsághoz címzett és leginkább a JKP Szerémségi Kerületi Bizottságán keresztül juttatott el).

Mint ismeretes az 1942. év folyamán és 1943 elején a Szerémségi Kerületi Bizottság volt az összekötő szerv a Központi Bizottsággal és a Legfelsőbb Parancsnoksággal. Eppen ezért kellett volna a Szerémségi Kerületi Bizottság, valamint a Központi Bizottság okmányainak is bekerülniük a gyűjteménybe.

Ezeknek az okmányoknak összegyűjtése, rendszerezése valóban fárasztó munkát igényelt. A legkülönbözőbb körülmények között íródtak, legtöbbször mellőzve minden hivatalos megjelölést, pecsét és dátum nélküliek, nincs feltüntetve az okmány írója, sem a címzett. Különböző technikával írták őket, nem eléggé olvashatók, tele vannak rejtjelekkel és álnevekkel, technikai és betűhibákkal. A közzétett okmányokban említett levelek, kiáltványok, körlevelek nagy részét

nem találták meg, így nagyon nehéz összekötni azokat a direktívákat és eseményeket, amelyekről ezekből az okmányokból tudomást szerezhettünk.

Mindenesetre a könyv terjedelme is arra készítette a szerzőt, hogy ilyen módon szerkessze meg ezt a gyűjteményt, bár szerintünk komplettebb formában is megjelenhetett volna. A gyűjtemény célja, hogy segítséget nyújtson azoknak, akik krónikákat, kronológiákat, monográfiákat írnak a Népfelszabadító Háború névzetes helyeiről és személyeiről.

Talán, ha a JKP Tartományi Bizottságának minden okmányát megőrizték volna, nem éreznénk ennyire e gyűjtemény fogyatékoságát. Az ilyen módon összeállított gyűjtemény nem adhat egész pontos képet a JKP Tartományi Bizottságának munkájáról, sikereiről és sikertelenségeiről. Nem helyeselhetjük, az okmányok csoportosítását sem, miszerint egyik csoportba tartoznak az 1941/42-ből, a másikba az 1943-ból valók.

A szerző állítása szerint a JKP Vajdasági Központi Bizottsága nem tudta egységesen vezetni a Népfelszabadító Harcot. Ezt azzal magyarázza, hogy Vajdaság három területre oszlott. Mindenütt különböző módon folytak a harcok és a Központi Bizottság nem tudta minden területen pontosan figyelemmel kísérni az eseményeket. Ezt az állítást csak részben fogadhatjuk el, mert a JKP Tartományi Bizottságának mindkét titkára (Žarko Zrenjanin és Svetozar Marković) 1941. szeptember első feléig Bánátban tartózkodott, majd mindketten átmentek Bácskába. 1941 decemberében Zrenjanin ismét visszatért Bánátba, és ott is maradt haláláig, 1942 novemberéig. Marković Bácskában tevékenykedett. 1942-ben kapcsolatot teremtett Szerémséggel.

Ha már így csoportosította az okmányokat a szerző, azt is meg kellett volna állapítania, hogy a JKP Tartományi Bizottsága addig, amíg át nem került Bácskába, a direktívákat a Központi Bizottságtól kapta és ezeket Bácskán át Szerémségbe továbbította. 1942-ben Szerémség volt az összekötő kapocs a Központi Bizottsággal. Amennyiben helyet kapott volna a kötetben a Kerületi Bizottság és a JKP Központi Bizottságának néhány okmánya, hisszük, hogy nem került volna sor arra az állításra, mely szerint nem létezett egységes vezetés a Népfelszabadító Harcban.

Szólni kell az okmányokhoz fűzött kommentárokról is. Mint már említettük, a háború ideje alatt írt okmányokban igen sok a hiányosság. Tele vannak rövidítésekkel, rejtjelekkel. A szerzőnek minden bizonnyal nehéz volt a rövidítésekre pontos magyarázatot adni, a rejtjeleket megfejteni. Munkáját megnehezítette az a tény is, hogy a legtöbb okmány szerzője már a háború folyamán elesett. A gyűjtemény összeállításakor a szerző konzultált a Történelmi Levéltár munkatársaival, a még életben levő harcosokkal, a Tartományi Bizottság egykori tagjaival, azokkal a tudományos munkatársakkal, akik a Munkásmozgalom és a Népfelszabadító Harc történelmével foglalkoznak. A rejtjelek megfejtése csak részben sikerült. A magyarázatok közben elkövetett alapvető hibák mellett ezzel a kijelentéssel: „Nem tudtuk megállapítani, kire vonatkozik.” old meg minden kérdést, és nem ad semmiféle más magyarázatot. Ilyen kijelentés több mint ötven esetben fordul elő a könyvben. Figyelembe véve, hogy a gyűjtemény 214 okmányt tartalmaz, megállapíthatjuk, hogy minden negyediknél hiányzik a kommentár. Szembetűnő az is, hogy az okmányok kb. feléhez nem kell semmiféle magyarázat (ezek főleg kiáltványok).

A szerző menségére meg kell említenünk, hogy ő nem foglalkozott a Vajdasági Népfelszabadító Mozgalomra vonatkozó okmányok tudományos feldolgozásával, nem készített az életben maradt harcosokkal sem egyéni, sem csoportos rekonstrukciót.

A jegyzetben említett forrásanyag számai több esetben nem egyeznek meg a Tartományi Történelmi Levéltárban megtalálható eredeti számokkal (pl. a 134. és 155. oldalon). Néhol talán műszaki hibának tekinthetjük, de előfordul az is, hogy egyes okmányok számait a szerző rendszerezés közben eltévesztette, és tévesen került be a gyűjteménybe.

A magyarázatoknál alapvető hibának tekinthetjük a következőket:

- a 27. oldalon — Ratko Mitrovićot nem augusztus 4-én, hanem 3-án fogták el Kikindán, és nem végezték ki ugyanott;
- a 29. oldalon — Máyer Ottmár nem volt a JKP Észak-Bácskai Kerületi Bizottságának titkára, amikor a búcsúlevelét írta;
- a 32. oldalon — Jovan Zeravljivet nem október 2-án, hanem 4-én fogták el;

a 44. oldalon — Bakos Kálmán neve helyett Bakos András áll, és nem Zenta Járási Bizottságának, hanem Ada helyi pártbizottságának a titkára volt.

a 82. oldalon — a 24. számú okmányban Zrenjanin 1942. október 29-én kelet levélében (kiemelte B. Gy.) többek között ezt írja: „Ezekben a napokban végeztek ki a Kerületi Bizottság két tagját... Egyikük a SKOJ Kerületi Bizottságának titkárnője.” Az 5. számú jegyzetben a szerző megállapítja, hogy ez a kijelentés Aldán Lidiára vonatkozik, és hozzáfűzi: „... aki 1942. április 5-én (kiemelte B. Gy.) öngyilkos lett”.

Ha a szerzőnek a közölt anyagról teljes áttekintése lett volna, nem csúszhattott volna be ilyen hiba.

Zarko Zrenjanin levélében említett kivégzés Jovanović Andára vonatkozik, aki részt vett a romániai összeütközésben, az elesett Brankov Dejannal együtt. Ő maga is súlyosan megsérült és valamivel később meghalt.

1941 szeptemberében Novi Sadon a rendőrség kezei közé került Ivan Laković-Vijoglavlin, de nem végezték ki Novi Sadon — ahogy a 177. oldalon a magyarázatban olvashatjuk —, hanem Nagy-Becskerekén 1942. január 9-én; a 191. oldalon az áll, hogy Milan Džanićot 1943. június 4-én tartóztatták le Szabadkán, valójában július 4-én; a 262. oldalon Tikvicki Géza nem Bácska és Baranya Kerületi Bizottságának, hanem a JKP Vajdasági Tartományi Bizottsága Bűrójának és Titkárságának volt a tagja; a 266. oldalon — Joó Lajos csak 1944 áprilisában lett a JKP Tartományi Bizottságának a tagja; a 300. oldalon — a JKP Kerületi Bizottságát nem 1943 májusában, hanem ugyanez év júniusában alakították meg; stb.

A 195. oldalon levő 59. számú okmányról azt állítja a szerző, hogy ez már megjelent a Népfelszabadító Harcra szóló Okmánygyűjteményben (I. kötet, 158. oldal, 6. okmány), itt most csak azért említi meg, mert ebben a már megjelent Okmánygyűjteményben téves kommentárokat fűztek hozzá. Ugyanakkor könyvének 225. oldalán 69. számú okmányként mégis közlésezi teljes egészében az említett iratot (a JKP Vajdasági Tartományi Bizottsága titkárnőjának levelét Šaco és Ratko elvtársakhoz, azaz Petrović Nikolához és Tikvicki Gézához), a hozzáfűzött téves kommentárokkal együtt. Ez is a szerző következtetésére vall.

Nem adott eléggé pontos magyarazatot az 1944. január 20-i keltezésű szerb és magyar nyelvű, a gyűjteményben 76. és 77. számú okmány közléteveséről sem. Mivel a komplett, eredeti magyar nyelvű irat a Vajdasági Kommunista Szövetség Tartományi Bizottsága Történelmi Levéltárában IA.891. szám alatt megtalálható, nem egészen világos előttünk, miért csak félig közölte a szerző azzal a megokolással, hogy az okmány nem teljes.

Hisszük, hogy az említett hibák, pontatlanságok elkerülhetők lehettek volna. Mindezek ellenére ez az okmánygyűjtemény nagy segítséget jelent a szak- és tudományos munkatársaknak Vajdaság történelmének tanulmányozásában, feldolgozásában, a Népfelszabadító Harc eseményeinek megörökítésében az utókor számára.